

НАБЛИЖЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Ольга Бакалінська

докторка юридичних наук, професорка,
старша наукова співробітниця відділу захисту прав
інтелектуальної власності
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
НАПрН України
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1092-0914>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/M-2514-2016>
bakalinskaya@ukr.net

УДК 341.171+347.1 Укр

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена аналізу останніх тенденцій розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках Європейського Союзу. Авторка досліджує історико-правові засади формування правових основ захисту від недобросовісної конкуренції на ринках, зокрема аграрних і харчових, а також необхідність імплементації норм конкурентного права ЄС до правової системи України.

Відзначено, що європейська правова доктрина виходить із загального розуміння необхідності забезпечення гнучкої нормативно-правової бази, що дає змогу законодавству йти в ногу з мінливою торговельною практикою, ринковими правилами і звичаями. Захищаючи інтереси чесних підприємців, держави зобов'язані забезпечити ефективний захист від недобросовісної конкуренції.

Правила щодо недобросовісної конкуренції не повинні слугувати поширенню виключних прав інтелектуальної власності за межі їх повноважень та строку захисту. Тим не менш вони виконують роль стимулів, за рахунок яких окремі власники отримують переваги виключних прав. Європейські норми права конкуренції допускають вибіркове втручання у виключні права так само, як і вибіркове втручання для уникнення провалу ринку, тобто норми законодавства про захист від недобросовісної конкуренції спрямовані на оптимізацію конкуренції та збереження її переваг.

У статті аналізуються положення директив ЄС, що спрямовані на захист слабких постачальників від сильних закупівельних організацій і стосуються будь-яких постачальників сільськогосподарської та харчової продукції з оборотом до 350 мільйонів євро з диференційованими рівнями захисту, передбаченими нижче цього порогу. Вивчення досвіду захисту сільськогосподарських товаровиробників від проявів недобросовісної конкуренції на ринку набуває першорядного значення з огляду на набуття Україною статусу країни – кандидата до ЄС і початку переговорного процесу щодо членства України в ЄС.

Авторка досліджує останню пропозицію Комісії ЄС щодо захисту та зміцнення позицій європейських фермерів у агропродовольчому ланцюгу постачань і досягнення вищого рівня довіри між учасниками цього ланцюга за рахунок: удосконалення правил укладання контрактів між європейськими фермерами та покупцями, запровадження письмових контрактів як загального зобов'язання та вдосконалення способу, у який довгострокові контракти враховують розвиток ринку, коливання витрат та економічних умов; установлення обов'язковості створення механізмів посередництва між фермерами та їхніми покупцями; посилення ор-

ганізацій виробників та їхніх асоціацій шляхом покращення їхньої переговорної позиції, надання державам – членам ЄС можливості надавати їм більшу фінансову підтримку в рамках секторальних інтервенцій спільної аграрної політики ЄС, а також спрощення правил їхнього юридичного визнання; надання можливості ЄС фінансово підтримувати організації виробників, які виступатимуть з приватними ініціативами щодо врегулювання кризових ситуацій та ін.

Ключові слова: недобросовісна конкуренція; аграрні і харчові ринки; добросовісність та справедливість конкуренції на ринку.

Формування сучасної концепції добросовісної конкуренції базується на визнанні природних прав людини на власний розвиток, приватну ініціативу та підприємництво, яка кореспондується з визнанням універсальних прав на інтелектуальну власність і виготовлений на її основі продукт. У сучасних умовах, зазначає А. Кур, концепція “справедливості” в інтелектуальній власності є фундаментальним правовим поняттям, яке виконує роль посередника між майновими аспектами інтелектуальної власності, регулюванням ринку та загальним добробутом¹.

Питанням захисту економічної конкуренції присвячені дослідження багатьох українських і зарубіжних, зокрема європейських, науковців. Останнім часом з'явилася низка наукових досліджень щодо обґрунтування доцільності формування спільних правил добросовісної конкуренції на ринку та протидії недобросовісній практиці, зокрема в торгівлі та у сфері сільського господарства. Серед сучасних дослідників цієї тематики особливо виділяються праці таких науковців, як: Г. Андрощук, О. Безух, О. Вінник, С. Валітов, М. Вікен, Т. Демченко, Д. Задихайло, Ю. Журик, І. Коваль, А. Кур, О. Мельниченко, Х. Ріттер, М. Сенфтлебен, М. Слободянюк, А. Тішнер, Ю. Тобота, В. Щербина, С. Шкляр Т. Швидка та ін. Українські дослідники переважно концентруються на побудові сучасної моделі функціонування конкурентного ринку, тоді як європейські дослідники досліджують більше сучасні тенденції розвитку конкурентного права і законодавства, як європейського уніфічного, так і національного. Більшість цих досліджень цікаві та перспективні для України з точки зору статусу країни – кандидата на членство в ЄС, який отримала Україна у 2022 р. З огляду на це в статті розглядається один з гармонізованих аспектів спільної аграрної політики ЄС – забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників аграрних і харчових ринків ЄС на добросовісну конкуренцію та вдосконалення спільних стандартів споживчої політики.

Метою дослідження є вивчення досвіду країн ЄС у забезпеченні спільних підходів до формування Спільної аграрної політики і її балансування зі споживчою та конкурентною політикою ЄС, зокрема, з метою підвищення конкурентоспроможності ЄС та протидії загрозам економічній безпеці

¹ A Kur, N Lee, A Tischner, *Fairness in intellectual property law: Searching for a uniform concept* (Edward Elgar Publishing 2024).

(в рамках пропозиції Європейської Комісії 2023–2024 рр.) і можливостей імплементації відповідних норм у конкурентне законодавство України.

Варто зазначити, що сучасна концепція добросовісної та недобросовісної конкуренції заснована на понятті добросовісності поведінки особи в господарській діяльності, звичай у торговельних і комерційних справах. Протягом ХХ ст. це поняття трансформувалося в поняття “чесної ділової практики” у праві Європейського Союзу. На думку дослідників, саме існування теоретичного й практичного підґрунтя концепції чесної і добросовісної конкуренції засноване на понятті справедливості та принципі верховенства права як визначального чинника права ЄС. Збалансована нормами права інтелектуальної власності та конкурентного права концепція справедливості дає змогу в сучасних умовах науково-технічного прогресу, цифрового та зеленого переходу адекватно реагувати на зміни в суспільному житті й свідомості, пов’язані зі стрибками технологічного прогресу, спричиненого цифровими інноваціями, застосуванням ШІ та Індустрії 4.0. Розвиток концепції справедливості в інтелектуальній власності, на нашу думку, має значну правотворчу перспективу – з огляду на той факт, що право ЄС являє собою окремий наднаціональний правовий порядок з автономним законодавством і прецедентним правом, з одного боку, а з іншого – охоплює й збалансовує низку різноманітних національних правових режимів, традицій держав-членів.

Враховуючи наведене, можемо передбачати поступовий перехід від національного й регіонального врегулювання питань (не)чесної конкуренції / чесної практики, що розроблено в законодавстві ЄС, до єдиної правової універсальної концепції справедливої конкуренції, що може стати джерелом та підґрунтям для уніфікації підходів до забезпечення нової якості врегулювання відносин у сфері інтелектуальної власності на міжнародному рівні.

Уперше концепція недобросовісної конкуренції була закріплена на універсальному рівні у 1900 р. на Брюсельській дипломатичній конференції, шляхом внесення до Паризької конвенції з промислової власності² зобов’язання країн членів у ст. 10bis надати особам, які мають право на пріоритети в розумінні Паризької конвенції, такий самий захист від недобросовісної конкуренції, як і власним громадянам. У Вашингтонському акті 1911 р. формулювання було дещо змінено, щоб накласти загальне зобов’язання надавати бенефіціарам Конвенції “ефективний захист від недобросовісної конкуренції”³.

Незважаючи на зростання темпів глобалізації та міжнародної торгівлі, міжнародний стандарт, установлений ст. 10bis Паризької конвенції з його загальним положенням і невиключним переліком імовірно недобросовісних

² Paris Convention for the Protection of Industrial Property, March 20, 1883 <https://www.unido.org/sites/default/files/2014-04/Paris_Convention_0.pdf> (accessed 27.02.2025).

³ Р Еннан, ‘Правова охорона інтелектуальної власності в Європейському союзі: передумови формування, сучасний стан, тенденції розвитку’ [2012] 13 Часопис цивілістики 110–119.

дій, став певним втіленням міжнародно-правового світогляду більш ніж на сто років. Ця позиція не раз піддавалася критиці, і було висунуто твердження, що концепції, які лежать в основі ст. 10bis Паризької конвенції, є нечіткими, а зусилля щодо покращення їх концептуалізації на міжнародному рівні залишаються незадовільними. Незважаючи на заклик до автономного тлумачення ст. 10bis Паризької конвенції як частини міжнародного договору, який одноразово висловлювався правозастосовними органами, а також непоодинокі заклики до розширення меж тлумачення Паризької конвенції за рахунок застосування національних концепцій захисту від недобросовісної конкуренції для пояснення окремих компонентів несправедливості, відповідний універсальний стандарт зберігає своє значення й до сьогодні.

На думку дослідників, розбіжності в розумінні основних понять недобросовісної конкуренції, наприклад “чесної практики”, “ділових звичаїв”, постійно впливають на сферу застосування положення ст. 10bis Паризької конвенції, вступаючи в суперечність з метою встановлення міжнародної норми зобов’язального характеру⁴. З іншого боку, дещо вільний характер положення ст. 10bis Паризької конвенції полегшує шляхи гармонізації національних правових порядків з універсальною нормою Паризької конвенції та забезпечують єдність правозастосовної практики.

Підкреслимо, що норма ст. 10bis Паризької конвенції є мінімальним стандартом міжнародно-правового захисту, який не перешкоджає застосуванню стандартів ділової етики з ширшим значенням, наприклад, стандартів корпоративної соціальної відповідальності або стандартів, установлених Міжнародною торговою палатою. Крім того, той факт, що приклади недобросовісної поведінки обмежуються спричиненням плутанини, приниженням та обманом споживачів, не заважає національним законодавчим органам розширювати межі національних концепцій недобросовісної конкуренції на такі дії, як паразитизм, рабську імітацію, розмивання або порушення комерційної таємниці – але водночас і не змушує їх цього робити. Концепція чесної ділової практики в Паризькій конвенції є достатньо місткою та гнучкою, щоб також охоплювати такі додаткові цінності чи правопорушення, у випадку, якщо законодавчі органи вирішать визнати їх. Саме тому відсутність змін на рівні розробки загальних універсальних підходів не зупиняє розвиток концепції “добросовісної / недобросовісної конкуренції” на регіональному.

Найбільш жваво інститут добросовісної конкуренції розвивався в ЄС і став не просто дієвим інструментом захисту учасників ринку, а й важливим фактором розвитку спільного ринку, а особливості розвитку концепції “добросовісної / недобросовісної конкуренції” у Євросоюзі уможливили

⁴ Kur, Lee, Tischner (n 1) 7–10, 24–36.

відпрацювати різні моделі узгодження традицій і принципів права окремих країн ЄС на наднаціональному загальноєвропейському рівні⁵.

Ставлення до боротьби з недобросовісною конкуренцією в ЄС різко відрізнялося від традицій національного регулювання. Якщо на початку ХХ ст. інститут захисту від недобросовісної конкуренції був спрямований на захист прав підприємців, авторів і власників, то споживчий рух, який почав процвітати в Європі на десятиліття пізніше, ніж у Сполучених Штатах, змінив вектор захисту інтересів учасників ринкових відносин з суб'єктів господарювання і власників на споживачів. Це отримало відображення в першій Програмі захисту прав споживачів 1975 р., яка наголошувала на необхідності захисту споживачів від неправдивої або оманливої реклами та іншої комерційної практики, яка може завдати шкоди інтересам споживачів. Тобто відбувалося зміщення акценту від традиційних, орієнтованих на підприємця підходів до погляду на недобросовісну конкуренцію як на ефективний інструмент захисту споживача⁶.

Першим документом, що заклав підвалини протидії недобросовісній конкуренції в ЄС, стала Директива ЄЕС 84/450/EWG “Щодо наближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів стосовно реклами, яка вводить в оману”⁷, яка містить визначення оманливої реклами або реклами, що вводить в оману, як такої, що в будь-який спосіб, включаючи її зображення, вводить або може ввести в оману осіб, яким вона адресується або до яких вона надходить, та таку рекламу, яка через свій оманливий характер може вплинути на економічну поведінку або, за цих причин, спричиняє шкоду або може спричинити шкоду конкуренту. Відзначимо, що на відміну від інших європейських документів Директива ЄЕС 84/450/EWG не мала на меті повну гармонізацію, а передбачала лише мінімальний характер змін. Незважаючи на свій обмежений зміст і амбіції, Директива 84/450 сприяла горизонтальній гармонізації у відповідній сфері.

Доповнення Директиви 84/450 Директивою 97/55⁸, яка запровадила гармонізовані стандарти чесної порівняльної реклами на відміну від мінімальних правил щодо оманливої реклами в Директиві 84/450, започаткувало процес поступової повної гармонізації в цій сфері права ЄС. Це однозначно виключає застосування суворіших національних правил, хоча більш ліберальне тлумачення та застосування максимальних стандартів ЄС є пробле-

⁵ Еннан (н 3) 110–119.

⁶ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. (2020). New consumer agenda: Strengthening consumer resilience for sustainable recovery. COM/2020/696 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0696>> (accessed 27.02.2025).

⁷ Council Directive 84/450/EEC of 10 September 1984 relating to the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning misleading advertising. Repealed by Directive 2006/114/EC <<https://data.europa.eu/eli/dir/1984/450/oj>> (accessed 27.02.2025).

⁸ Directive 97/55/EC of the European Parliament and of the Council of 6 October 1997 amending Directive 84/450/EEC concerning misleading advertising so as to include comparative advertising. Repealed by Directive 2006/114/EC <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1997/55/oj/eng>> (accessed 27.02.2025).

матичним. Роль максимального стандарту полягає у встановленні критеріїв чесної порівняльної реклами, а також у повідомленні про те, чи дозволено порівняння на ринку взагалі. Недоліком цього є те, що будь-яке порівняння, навіть вільне посилення, дозволене в комерційній комунікації, має відповідати сукупності всіх вимог, перелічених у Директиві.

Важливим етапом розвитку права ЄС стало прийняття Директиви 2005/29/ЄС⁹, спрямованої на сприяння належному функціонуванню внутрішнього ринку та досягнення високого рівня захисту прав споживачів шляхом розробки та прийняття законів, підзаконних нормативно-правових актів та адміністративних положень держав-членів стосовно недобросовісних комерційних практик, які завдають шкоди економічним інтересам споживачів. У Директиві 2005/29/ЄС уперше європейський законотворець відійшов від поняття недобросовісної конкуренції і розширив його до поняття недобросовісної комерційної практики. Зокрема, відповідно до ст. 5(2) Директиви 2005/29/ЄС комерційна практика є недобросовісною, якщо вона: (а) суперечить вимогам професійної сумлінності; та (б) істотно спотворює або може істотно спотворити економічну поведінку щодо продукту пересічного споживача, до якого він потрапляє чи для якого він призначений, або пересічного члена групи, якщо комерційна практика спрямована на певну групу споживачів. Водночас дефініція терміна “професійна сумлінність” містить словосполучення “honest market practice and/or the general principle of good faith”, яке слід перекласти як “чесна ринкова практика та/або загальний принцип добросовісності”¹⁰. Тобто комерційна практика суб’єкта господарювання повинна відповідати чесній ринковій практиці та/або загальному принципу добросовісності у сфері його діяльності. Такий підхід свідчить, що комерційна практика повинна бути і чесною, і добросовісною. Враховуючи необхідність комплексної гармонізації недобросовісних комерційних практик бізнесу щодо споживачів на внутрішньому ринку України відповідно до *acquis communautaire*, нам важливо розуміти не лише зміст норм, а й контекст, у якому вони створювалися й функціонують. Імплементация Директиви 2005/29/ЄС є обов’язковою відповідно до положень додатку XXXIX до глави 20 “Захист прав споживачів” розділу V “Економічне і галузеве співробітництво” до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом,

⁹ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC, and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council (‘Unfair Commercial Practices Directive’) <<http://data.europa.eu/eli/dir/2005/29/oj>> (accessed 27.02.2025).

¹⁰ О. Бакалінська, ‘Legal Mechanisms of Protection Against Unfair Competition in Ukraine – Prerequisites, Problems and Trends’, In: Richter H (ed), *Competition and Intellectual Property Law in Ukraine. MPI Studies on Intellectual Property and Competition Law*, vol 31 (Springer 2023) 221–229.

Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони¹¹ (далі – Угода про асоціацію).

Відзначимо, що європейська правова доктрина виходить із загального розуміння необхідності забезпечення гнучкої нормативно-правової бази, що уможливорює законодавству йти в ногу з мінливою торговельною практикою, ринковими правилами і звичаями. Захищаючи інтереси чесних підприємців, держави зобов'язані забезпечити ефективний захист від недобросовісної конкуренції.

Правила щодо недобросовісної конкуренції не повинні слугувати поширенню виключних прав інтелектуальної власності за межі їх повноважень та строку захисту. Тим не менше вони виконують роль стимулів, за рахунок яких окремі власники отримують переваги виключних прав. Європейські норми права конкуренції допускають вибіркове втручання у виключні права так само, як і вибіркове втручання для уникнення провалу ринку, тобто норми законодавства про захист від недобросовісної конкуренції спрямовані на оптимізацію конкуренції та збереження її переваг.

Якщо більшість українських науковців досі обговорюють доктринальні підвалини захисту від недобросовісної конкуренції, то європейці протягом останніх п'яти років істотно розширили вплив правил про добросовісну конкуренцію на чутливі (волатильні) сектори спільного ринку ЄС, зокрема аграрні та харчові.

Варто зазначити, що в межах спільного ринку сільськогосподарської продукції ЄС підприємства сільського господарства та харчової промисловості можуть набувати найрізноманітніших форм і розмірів, від невеликих сімейних фермерських господарств до величезних транснаціональних корпорацій. При цьому на загальноєвропейському ринку домінують великі роздрібні торговці, а це означає, що менші постачальники вразливі до несправедливого ставлення. Таке несправедливе ставлення може включати скасування замовлень в останню хвилину та несплату рахунків вчасно – практики, які створюють нестабільні доходи та бідність серед постачальників, зокрема тих, хто й так є найбільш вразливим. Постачальники, які стикаються з такими практиками закупівель, де б вони не знаходилися, можуть бути змушені економити, скорочуючи свої витрати, а це може мати наслідки для трудових прав, безпеки харчових продуктів та захисту довкілля.

Такого роду зловживання тривалий час вважалися нормальним явищем у європейському харчовому секторі: опитування 2011 р. показало, що 96 % харчових підприємств ЄС стикалися з недобросовісною комерційною практикою¹². На противагу цьому нещодавні дослідження демонструють, що єв-

¹¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text> (дата звернення 27.02.2025).

¹² AIM-CIAA 'Survey on Unfair Commercial Practices in Europe' [March 2011] <<http://www.dlf.no/filestore/CIAAIMSurveyonUCP-Europe.pdf>> (accessed 22.12.2021).

ропейці в переважній більшості вважають, що важливо посилити позиції фермерів у ланцюгу постачання¹³. Саме з метою захисту інтересів усіх учасників ринку у 2019 р. було прийнято Директиву (ЄС) 2019/633 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 р. про недобросовісну торговельну практику у відносинах між підприємствами в ланцюгу постачання сільськогосподарської та харчової продукції¹⁴.

Метою Директиви визначено встановлення мінімального переліку заборонених недобросовісних торгових практик у відносинах між покупцями та постачальниками в ланцюгу постачання сільськогосподарських і харчових продуктів і встановлення мінімальних правил щодо виконання цих заборон та механізмів координації між виконавчими органами влади. Сфера застосування поширюється на всі сільськогосподарські та харчові продукти, наведені у Додатку I Договору про функціонування Європейського Союзу¹⁵.

Директива забезпечує захист слабких постачальників від сильних закупівельників і стосується будь-яких постачальників сільськогосподарської та харчової продукції з оборотом до 350 мільйонів євро з диференційованими рівнями захисту, передбаченими нижче цього порогу. Це стосується фермерів, організацій виробників і дистриб'юторів з оборотом нижче порогового значення. Це також стосується постачальників і закупівельників, які знаходяться за межами ЄС, за умови, що одна зі сторін знаходиться в ЄС. Директива використовує поетапний підхід, який ґрунтується на обсягах товарообігу як показника, що відображає різні ринкові позиції постачальників та закупівельників. Поетапний підхід захищає постачальника від недобросовісних торгових практик, які може застосовувати економічно сильний закупівельник. Наприклад, дрібний фермер з річним оборотом до 2 мільйонів євро захищений від закупівельників з річним оборотом понад 2 мільйони євро. Дрібні постачальники з річним оборотом в межах від 2 до 10 мільйонів євро захищені від закупівельників, оборот яких перевищує 10 мільйонів євро. Захист охоплює постачальників з оборотом до 350 мільйонів євро. Щоб поліпшити становище фермерів і малого та середнього бізнесу у ланцюгу постачання продовольчих товарів, ЄС заборонив 16 недобросовісних торгових практик. Ця Директива розрізняє “чорні” та “сірі” практики:

– чорні недобросовісні торгові практики заборонені незалежно від обставин;

¹³ The Unfair Trading Practices Directive: A transposition and implementation guide (European Commission, August 2019) <<https://www.organicseurope.bio/content/uploads/2020/06/The-Unfair-Trading-Practices-Directive.pdf?dd>> (accessed 27.02.2025).

¹⁴ Directive (EU) 2019/633 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on unfair trading practices in business-to-business relationships in the agricultural and food supply chain <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/633/oj>> (accessed 27.02.2025).

¹⁵ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text> (дата звернення 27.02.2025).

– сірі практики допускаються, якщо постачальник і покупець домовляються про них заздалегідь у чіткій і однозначній формі¹⁶.

До заборонених недобросовісних торгових практик належать:

– оплата за поставлені сільськогосподарські та харчові продукти, які швидко псуються, пізніше 30 днів з дати поставки;

– оплата за поставку інших агропродовольчих товарів пізніше 60 днів з дати поставки;

– скасування замовлення та/або поставки продуктів, які швидко псуються, у короткий термін;

– внесення закупівельником змін до договору в односторонньому порядку;

– стягнення з постачальника платежів, які не пов'язані з постачанням продуктів;

– перекладання ризиків з втрати та псування продуктів на постачальника;

– відмова закупівельника фіксувати в письмовій формі певні умови договору поставки продуктів, якщо постачальник вимагає письмового підтвердження;

– розголошення комерційної таємниці з боку закупівельника;

– здійснення комерційної помсти по відношенню до постачальника;

– покладення на постачальника компенсації витрат на розгляд скарг з боку клієнтів.

Сірі недобросовісні практики допускаються лише в тому випадку, якщо були чітко та однозначно узгоджені заздалегідь у договорі поставки, зокрема:

– повернення продавцеві нереалізованої продукції;

– стягнення з постачальника плати за зберігання, розміщення та інвентаризацію продукції;

– оплата постачальником послуг з промоції;

– оплата постачальником послуг з маркетингу;

– оплата постачальником рекламних послуг;

– стягнення з постачальника витрат на оплату персоналу, облаштування приміщень.

Ця Директива передбачає мінімальне узгодження недобросовісних торгових практик у всіх країнах ЄС. Це забезпечить рівні умови для тих видів практик, які були визначені як найбільш небезпечні. Імплементуючи Директиву у національне законодавство, країни ЄС можуть посилити та розширити її норми. Однак вони не можуть запропонувати менший захист, ніж той, що передбачений Директивою.

¹⁶ The Unfair Trading Practices Directive (n 13); Directive (EU) 2019/633 (n 14).

Відповідно до Закону України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу”¹⁷ від 18 березня 2004 р. № 1629-IV питання врегулювання недобросовісних торговельних практик на ринку сільськогосподарської та харчової продукції належить до пріоритетних сфер, у яких здійснюється адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу та охоплюється зобов’язаннями України, передбаченими у рамках глави 10 “Конкуренція” розділу IV “Торгівля і питання, пов’язані з торгівлею” та глави 10 “Політика у сфері промисловості та підприємництва” розділу V “Економічне та галузеве співробітництво” Угоди про асоціацію. З метою адаптації чинного законодавства України до вимог *acquis communautaire* було розроблено та подано до Верховної Ради України низку законопроектів, спрямованих на врегулювання питань захисту добросовісної конкуренції на ринку сільськогосподарської та харчової продукції, зокрема: “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення сприятливих умов для товаровиробників при реалізації харчових продуктів”¹⁸ (реєстраційний № 6068 від 16.09.2021, внесений народними депутатами України Д. В. Соломчуком, М. Б. Заблоцьким та ін.); “Про внесення змін до Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції” (щодо подолання практик недобросовісної конкуренції у сфері поставок сільськогосподарської продукції)”¹⁹ (реєстраційний № 6068-1 від 20.09.2021, внесений народними депутатами України Г. В. Лічман, В. О. Кінзбурською та ін.); “Про захист від недобросовісних торговельних практик у відносинах між суб’єктами господарювання у сфері постачання сільськогосподарських та харчових продуктів”²⁰ (реєстраційний № 6068-2 від 29.09.2021, внесений народним депутатом України О. М. Завітневичем) та ін. Проте жодний з них не був прийнятий Верховною Радою України. Тому питання захисту учасників ринку і українських споживачів залишається відкритим²¹.

Європейська Комісія 10 грудня 2024 р. запропонувала внести цільові зміни до чинної законодавчої бази, передбачені Регламентом про організацію спільного ринку сільськогосподарської продукції (Common Market

¹⁷ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>> (дата звернення 27.02.2025).

¹⁸ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення сприятливих умов для товаровиробників при реалізації харчових продуктів № 6068 від 16.09.2021 <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27740>> (дата звернення 27.02.2025).

¹⁹ Проект Закону про внесення змін до Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції” (щодо подолання практик недобросовісної конкуренції у сфері поставок сільськогосподарської продукції) № 6068-1 від 20.09.2021 <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27769>> (дата звернення 27.02.2025).

²⁰ Проект Закону про захист від недобросовісних торговельних практик у відносинах між суб’єктами господарювання у сфері постачання сільськогосподарських та харчових продуктів № 6068-2 від 29.09.2021 <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27894>> (дата звернення 27.02.2025).

²¹ Нардепи пропонують удосконалити законодавство про торговельну діяльність (Дебет-Кредит 17.09.2021) <<https://news.dtki.ua/state/laws-and-regulations/71994-nardepi-proponuiut-udoskonali-ti-zakonodavstvo-pro-torgovelnu-diialnist>> (дата звернення 27.02.2025).

Organisation of agricultural products – СМО)²² та Директивою про боротьбу з недобросовісною торговельною практикою²³. Ці пропозиції спрямовані на зміцнення позицій європейських фермерів та відновлення довіри між учасниками агропродовольчого ланцюга постачань²⁴.

Більшість громадян ЄС вважають, що ЄС через САП реалізує свій потенціал у забезпеченні стабільного постачання продовольства (81 %). Крім цього, близько семи з десяти респондентів вважають, що САП сприяє сталому управлінню природними ресурсами (72 %), розвитку досліджень і цифрових рішень для підтримки сільського господарства та харчової промисловості (71 %), а також посиленню ролі фермерів у харчових ланцюгах (70 %). На думку громадян ЄС, ключовими внесками САП також є стимулювання інвестицій і зростання, а також створення робочих місць у сільському господарстві та харчовій промисловості (70 %), допомога у боротьбі зі зміною клімату (70 %), забезпечення розумних цін на продукти харчування (69 %). Більше шести з десяти респондентів також вважають, що САП допомагає зменшити регіональні диспропорції (66 %) та заохочує молодь ЄС до роботи в аграрному секторі (63 %). Опитування також продемонструвало високу повагу громадян ЄС до європейських фермерів: 92 % вважають, що сільське господарство та сільська місцевість ЄС є важливими для майбутнього ЄС, зокрема 52 % окреслюють їх як “критично важливі”. Більше половини (56 %) респондентів вважають, що рівень фінансової підтримки фермерів з боку ЄС є належним, що на десять відсоткових пунктів вище, ніж у 2022 р. Майже дев’ять з десяти (88 %) опитаних виступають за те, щоб ЄС продовжував виплачувати субсидії фермерам ЄС за ведення сільського господарства, сприятливого для клімату та довкілля. Результати також показують, що 62 % респондентів згодні з тим, що сільське господарство вже значно сприяло боротьбі зі зміною клімату. Що стосується пріоритетів та очікувань, то переважна більшість респондентів вважають важливими забезпечення стабільного постачання продовольства в ЄС (94 %), розумних цін на продукти харчування для споживачів (92 %), сталого управління природними ресурсами (91 %), а також посилення ролі фермерів у харчовому ланцюгу (90 %). Окрім цього, опитані європейці вважають торговельні угоди ЄС успішними, причому переважна більшість вважає, що вони приносять значні вигоди сільському господарству та споживачам ЄС. Зокрема, 76 % згодні з тим, що ці угоди забезпечують диверсифікацію ринків і поставок сільсько-

²² Regulation (EU) No 1308/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 establishing a common organisation of the markets in agricultural products and repealing Council Regulations (EEC) No 922/72, (EEC) No 234/79, (EC) No 1037/2001, and (EC) No 1234/2007 <<http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1308/oj>> (accessed 27.02.2025).

²³ Directive 2005/29/EC (n 9).

²⁴ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulations (EU) No 1308/2013, (EU) 2021/2115 and (EU) 2021/2116 as regards the strengthening of the position of farmers in the food supply chain. COM/2024/577 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52024PC0577>> (accessed 27.02.2025).

господарської продукції в ЄС. Більше семи з десяти опитаних вважають, що ці торговельні угоди сприяють збільшенню експорту сільськогосподарської продукції ЄС по всьому світу (73 %), а також просуванню трудових та екологічних стандартів ЄС, включаючи добробут тварин, для сільськогосподарського виробництва в інших країнах (71 %). Що стосується обізнаності про європейські знаки якості, то більшість європейців (56 %) впізнають логотип органічного сільського господарства ЄС, тоді як логотипи захищених географічних зазначень та захищених зазначень походження потребують більш широкої популяризації²⁵.

Обидві пропозиції безпосередньо відображають декілька рекомендацій Стратегічного діалогу щодо майбутнього сільського господарства ЄС і відповідають на деякі з найбільш нагальних викликів, з якими стикається аграрний сектор ЄС. Покращення становища фермерів у агропродовольчому ланцюгу постачання та підтримка їхніх доходів є важливими цілями Спільної аграрної політики ЄС (САП). Цільові зміни до законодавства ЄС, запропоновані Європейською Комісією, спрямовані саме на зміцнення позицій європейських фермерів у агропродовольчому ланцюгу постачань і досягнення вищого рівня довіри між учасниками цього ланцюга за рахунок:

- вдосконалення правил укладання контрактів між європейськими фермерами і покупцями, запровадження письмових контрактів як загального зобов'язання та вдосконалення способу, у який довгострокові контракти враховують розвиток ринку, коливання витрат та економічних умов;
- встановлення обов'язковості створення механізмів посередництва між фермерами та їхніми покупцями;
- посилення організацій виробників та їхніх асоціацій шляхом покращення їхньої переговорної позиції, надання державам – членам ЄС можливості надавати їм більшої фінансової підтримки в рамках секторальних інтервенцій САП, а також спрощення правил їхнього юридичного визнання;
- надання можливості ЄС фінансово підтримувати організації виробників, які виступатимуть з приватними ініціативами щодо врегулювання кризових ситуацій;
- визначення, коли такі опціональні терміни, як “справедливий”, “рівноправний” і “короткі” ланцюги постачань, можуть бути використані для опису організації ланцюга поставок при збуті сільськогосподарської продукції;
- розширення можливостей для фермерів ЄС та інших суб'єктів агроланцюгів узгоджувати ініціативи зі сталого розвитку з певними соціальними аспектами, такими як підтримка оновлення поколінь, збереження життєздатності малих фермерських господарств або покращення умов праці фермерів та працівників фермерських господарств. Паралельно Європейська Комісія пропонує нові правила щодо транскордонного правозастосу-

²⁵ Europeans, agriculture and the CAP. European Commission <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3226>> (accessed 27.02.2025).

вання проти недобросовісних торговельних практик у ланцюгу постачання сільськогосподарської та харчової продукції, заборонених так званою Директивою.

У середньому близько 20 % сільськогосподарської та харчової продукції, що споживається в одній державі ЄС, походить з іншої держави Союзу. На думку Європейської Комісії, у сучасних умовах існує потреба в посиленні співпраці національних правоохоронних органів, зокрема, шляхом покращення обміну інформацією, проведення розслідувань та стягнення штрафів.

Пропозиція Європейської Комісії ще більше посилить правозастосування, спрямоване на протидію недобросовісній торговельній практиці у відносинах між бізнесом і бізнесом у ланцюгу постачання сільськогосподарської продукції та продовольства шляхом підтримки транснаціонального правозастосування. Пропозиція запроваджує процедурні правила щодо того, як здійснюватиметься і досягатиметься така співпраця у транскордонних справах. Завдяки створенню механізму взаємодопомоги національні правоохоронні органи держав – членів ЄС матимуть можливість запитувати інформацію та обмінюватися нею, а також звертатися до іншого правоохоронного органу з проханням вжити заходів примусового виконання від їхнього імені. Такий підхід дасть змогу правоохоронним органам домовлятися про початок скоординованих дій за наявності обґрунтованої підозри щодо широкомасштабних недобросовісних торговельних практик, які мають транскордонний вимір. Такі розслідування посилять захист фермерів, малих і середніх постачальників від недобросовісної торгової практики в агропродовольчому ланцюгу постачання на рівні ЄС.

Висновки. Враховуючи статус України як країни кандидата до ЄС та започаткування переговорного процесу щодо приєднання, законодавцям варто враховувати останні тенденції в розвитку права ЄС у сфері протидії недобросовісній конкуренції та імплементувати їх шляхом підготовки змін та доповнень до Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції”²⁶, а також законів і постанов, що врегульовують відносини на аграрних і харчових ринках. Паралельно з цим велике значення для розвитку добросовісної конкуренції на ринках України матимуть адвокатування та співпраця спілок. Крім того, національні товаровиробники мають враховувати тенденції правотворення і правозастосування в ЄС і бути готовими працювати в таких умовах, оскільки вільний спільний ринок з країнами ЄС не тільки встановлює правила добросовісної конкуренції, а й зобов’язує їх дотримуватися. Оновлення законодавства щодо протидії недобросовісним торговельним практикам вказує на те, що не тільки європейське законодавство вдосконалюється, а й на те, що європейці відпрацьовують спільні процесуальні порядки і процедури для унеможливлення використання недобросовісних методів ведення конкурентної боротьби з боку українських товаровиробників зокрема.

²⁶ Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення 27.02.2025).

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kur A, Lee N, Tischner A, *Fairness in intellectual property law: Searching for a uniform concept* (Edward Elgar Publishing 2024).

Edited books

2. Bakalinska O, 'Legal Mechanisms of Protection Against Unfair Competition in Ukraine – Prerequisites, Problems and Trends', In: Richter H (ed), *Competition and Intellectual Property Law in Ukraine. MPI Studies on Intellectual Property and Competition Law, vol 31* (Springer 2023) 221–229.

Journal articles

3. Ennan R, 'Pravova okhorona intelektualnoi vlasnosti v Yevropeiskomu soiuzi: peredumovy formuvannia, suchasnyi stan, tendentsii rozvytku' [2012] 13 Chasopys tsyvilistyky 110–119 (in Ukrainian).

Websites

4. Europeans, agriculture and the CAP. European Commission <<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3226>> (accessed 27.02.2025).
5. The Unfair Trading Practices Directive: A transposition and implementation guide (European Commission, August 2019) <<https://www.organicseurope.bio/content/uploads/2020/06/The-Unfair-Trading-Practices-Directive.pdf?dd>> (accessed 27.02.2025).
6. Nardepy proponuiut udoskonalyty zakonodavstvo pro torhovelnu diialnist (Debet-Kredyt 17.09.2021) <<https://news.dtki.ua/state/laws-and-regulations/71994-nardepi-proponuiut-udoskonaliti-zakonodavstvo-pro-torhovelnu-diialnist>> (accessed 27.02.2025).

Olga Bakalinska

DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF UNFAIR COMPETITION IN THE LAW OF THE EUROPEAN UNION

ABSTRACT. The article analyses the latest trends in the development of fair competition in the EU commodity markets. The author examines both the historical and legal foundations for the formation of the legal framework for protection against unfair competition in the markets, in particular, agricultural and food markets, and the need to implement EU competition law into the legal system of Ukraine.

It is noted that the European legal doctrine is based on a common understanding of the need to provide a flexible legal framework that allows legislation to keep pace with changing trade practices, market rules and customs. In order to protect the interests of honest entrepreneurs, states are obliged to provide effective protection against unfair competition.

Unfair competition rules should not serve to extend exclusive intellectual property rights beyond their scope and duration of protection. Nevertheless, they serve as incentives for individual owners to take advantage of exclusive rights. European competition law allows for selective interference with exclusive rights, as well as selective interference to avoid market failure, i.e., the rules of law on protection against unfair competition are aimed at optimising competition and preserving its benefits.

The article analyses the provisions of the EU Directives aimed at protecting weak suppliers from strong procurement organisations and applies to any suppliers of agricultural and food products with a turnover of up to EUR 350 million with differentiated levels of protection provided below this threshold. The study of the experience of protecting agricultural producers from unfair competition

Ольга Бакалінська

in the market is of paramount importance in view of Ukraine's acquisition of the EU candidate status and the start of the EU membership negotiations.

The author analyses the latest proposal of the EU Commission to protect and strengthen the position of European farmers in the agri-food supply chain and to achieve a higher level of trust between the participants in this chain by: improving the rules for contracting between European farmers and buyers; introducing written contracts as a general obligation and improving the way in which long-term contracts take into account market developments, price fluctuations and economic conditions; and introducing mandatory mediation mechanisms.

KEYWORDS: unfair competition; agricultural and food markets; fairness and justice of competition in the market.

Головатий Сергій. Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. К. : Наш Формат, 2024. xiv, 1016 с. : іл. (XXXII).

Ця книга – про українську правничу мову, яка зазнала глибокого змосковщення, особливо від кінця 20-х років ХХ ст. за тотальної советизації всіх сфер життя українців. За десятиліття інтенсивних трансформацій з української мови витіснено базові елементи *правний* і *правничий*, натомість накинута росіянізм-калька *правовий*, а в слові *право* начисто стерто його первинний серцевинний смисл – *ідеал справедливого*. Советизація поняття «право» через нашарування на нього ідеології «червоного», «революційного» та «радянського» спричинила спотворення смислів і знищення сутності ключових понять і явищ у царині права, що їх в українській мові досі позначають за московськими

моделями як *правова держава*, *правовий закон*, *правова норма*, *правова система*, *правова наука*, *правова позиція* тощо.

Такі перенесення в українську правничу мову чужих, непитомих елементів, усталених словосполук зі спотвореними смислами ключових понять унеможлилювали точний переклад українською мовою актів міжнародного права, спеціальних юридичних текстів з англійської, німецької та інших мов, зробили непридатними для професійного використання тлумачні й перекладні словники.

Книга повертає до спадщини українських правників і мовознавців 20–30-х років ХХ ст., чий внесок у формування української наукової термінології, зокрема і з ділянки правництва, об'єктивно й гідно ще не поціновано.

Провідне завдання розвитку української правничої мови, наукової термінології правознавства – очищення їх від московського і советського спотворень, вироблення й використання в юридичних текстах питомих українських термінів і моделей словосполук. З цією метою автор запропонував подати в українському тлумачному словнику нове, десоветизоване, пояснення змісту та структуру значень терміна *право*, що конче потрібне для оновлення системи української правничої термінології.

Для правників, мовознавців, перекладачів, широкого кола шанувальників української мови.